

DE KOPPIGE MUZIEKDOCENT

We schrijven september 2021, het nieuwe schooljaar is gestart. Terwijl er in Nederland al langer sprake is van tendensen naar een geïntegreerde benadering in kunst- en cultuureducatie, krijgt de geïntegreerde 'artistieke vorming' in het onderwijs in Vlaanderen ook verder vorm. Muziekdocenten lijken zich soms moeilijk te kunnen verzoenen met die ontwikkeling.

Beeld Lennie Steenbeek

De redactie van *Kunstzone* vroeg ons 'waarom muziekdocenten zo op hun strepen blijven staan als het om hun vak gaat' en 'ze het niet altijd zien zitten om samen te werken met andere kunstvakken of leergebieden'. Toegegeven, wij herkennen deze bekommernis goed. Ook wij hebben meer dan eens weerstand gevoeld (en getoond) tegen de integratie van het vak muziek in een groter geheel. Hoe komt dit? Wat speelt er in de hoofden van muziekdocenten wanneer ze zich afkerig tonen van deze vorm van samenwerking? Waarom zijn zij dan koppig, zetten zij wel eens hun hakken in het zand?

In dit artikel verkennen we mogelijke beweegredenen voor die weerbarstige houding en stellen we vast dat die wellicht een neutraal debat verhinderen. Vervolgens effenen we het pad voor een, wat ons betreft, gezonde discussie over de relevantie en mogelijkheden van de integratie van het vak muziek.

WEERSTAND ALS BETROKKENHEID

Weerstand is doorgaans een reactie op verandering. Docenten kunnen opzien tegen verandering omdat ze bijvoorbeeld nieuwe kennis en vaardigheden moeten verwerven. De gemiddelde muziekdocent is gewoonlijk niet echt in de diepte vertrouwd met andere kunstvormen, zeker niet in verhouding tot de kennis van het eigen vakgebied. Als ze verondersteld worden ook leerprocessen in andere kunstvormen te begeleiden, kan er dus angst optreden voor het 'onbekende'. Zelfs een sterke interesse voor, of een minimale affiniteit met een andere kunstvorm kan worden ervaren als een tekort aan kennis of expertise om een opdracht in een ander kunstdiscipline te realiseren, laat staan om die te begeleiden. Wanneer docenten van bovenaf wordt gevraagd te veranderen, kunnen ze het gevoel krijgen dat ze hun werk niet goed doen. Daar hebben alle professionals last van. Professionals willen zich namelijk competent voelen in wat ze doen. Op grond van hun inzicht in de eigen expertise erkennen muziekdocenten ook de expertise van bijvoorbeeld hun collega's beeld, drama of dans. Onderwijsvernieuwingen die raken aan de eigen expertise, kunnen ervaren worden als een aantasting van de professionele identiteit. Wanneer docenten weerstand bieden is dat veelal geen teken van eenvoudigweg verzet, eerder van een grote betrokkenheid. Muziekdocenten zijn daarin in feite niet anders dan andere docenten. Maar misschien zijn er wel verklaringen waarom ze meer moeite hebben met vakkenintegratie dan docenten in een van de andere kunstvakken.

VERKLARINGEN VOOR DE WEERSTAND

Om mee te beginnen heeft muziek, vooral vanuit het perspectief van de musicus, te maken met *ambacht en vakmanschap*. De muziekdocent is opgeleid als vakman en heeft zodoende het idee dat muziek een 'vak' is. Over het algemeen starten ze vroeg in hun levensloop met muziek; het is zelfs erg moeilijk om zonder lang voortraject van oefenen

tot een opleiding voor muziekdocent te worden toegelaten. Opleidingen bevestigen die ontwikkeling van vakmanschap. De muziekdocent ziet muzikale ontwikkeling daardoor in de eerste plaats vooral als de ontwikkeling van vaardigheden. Muzikale kwaliteit zou zich juist ook tonen in een zekere mate van beheersing. Wanneer er vals wordt gezongen of uit de maat wordt gespeeld, valt dat meteen op. Sommigen gaan uit van de veronderstelling dat muzikale expressie en creativiteit pas mogelijk zijn wanneer je over de nodige vaardigheden beschikt. De nadruk op vaardigheden leidt er toe dat muziekdocenten het gevoel hebben weinig tijd te hebben, vaardigheden ontwikkelen vraagt immers veel tijd. Op veel scholen zien we in het lesrooster dat er maar een beperkte tijd beschikbaar is voor het vak muziek. Daar waar er op de basisschool al muziek gegeven wordt, gaat het bijvoorbeeld om 30 minuten per week. Wanneer een eenvoudig liedje moet worden geoefend is die tijd zo om.

Muziekdocenten gaan er voorts van uit dat hun vak *specifieke kenmerken* heeft en dat kunstvakken om die reden niet zomaar kunnen worden samengevoegd tot één leergebied. Muziek heeft o.a. een eigen taal, voltrekt zich in de tijd en is zowel auditief als lichamelijk. Zij vragen zich dan ook af of technieken, materialen en vormen zoals toegepast in de kunsten vergelijkbaar zijn, en of alle kunsten tot vergelijkbare esthetische ervaringen leiden. Muzikale kennis en vaardigheden zouden voor zowel de muziekdocent als voor de leerling niet zomaar over te dragen zijn naar andere kunstvormen. Ook geldt dit andersom. Iets wat in een andere kunstvorm te zien of begrijpen valt, is niet vanzelfsprekend toe te passen op muziek. We moeten daarbij niet vergeten dat de opleidingen tot muziekdocent vaak sterk monodisciplinair zijn. Een ander punt van kritiek dat muziekdocenten hebben, is dat vakkenintegratie leidt tot een instrumentele benadering. Muziekles zou kunnen worden gereduceerd tot het leren van een liedje over verkeer of de boerderij, in functie van een niet-muzikaal lesonderwerp. Daarmee verdwijnt de eigenheid van het vak naar de achtergrond en gaat het feitelijk niet meer over muziek.

Ten derde is het zo dat *eigenaarschap* van groot belang is om onderwijsvernieuwingen te kunnen realiseren. Meer dan eens is vastgesteld dat muziekdocenten, met hun specifieke expertise, niet betrokken worden bij de ontwikkeling van nieuwe (hervormings)plannen. Als je zelf niet aan zet bent of betrokken bent, is er risico op vervreemding. Een aantal hervormingen in Vlaanderen en Nederland lijken overwegend te zijn aangestuurd door het beeldende domein. Op zichzelf is dat niet zo vreemd. In het beeldende domein is er immers een langere traditie van het vermengen van media, waaronder 'klank', met installaties, mixed media, cross-disciplinaire artistieke producten en soundscapes.

"EEN GEZOND DEBAT MOET TWEE VRAGEN BEANTWOORDEN: WAT MOET MUZIEKONDERWIJS EIGENLIJK OPLEVEREN EN WAT ZIJN DAN RELEVANTE MOGELIJKHEDEN VAN INTEGRATIE VAN DE KUNSTVAKKEN?"

Deze ontwikkelingen zijn ook wel voelbaar in het muziekdomin, maar de traditie is minder sterk en het gebeurt meer vanuit een *co-creatieve* gedachte. Naast deze cross-overs binnen de beeldende kunst, maar ook binnen theater en film, is er mogelijk nog een verschil. Muziekdocenten zouden *betekenis in muziek* meer kunnen opvatten als een autonome, objectieve, en specifiek muzikale kwaliteit. Muziek is een abstracte kunstvorm die niet naar iets anders hoeft te verwijzen, zoals de concrete werkelijkheid, een politiek standpunt of maatschappelijk verschijnsel. Let wel, hiermee zeggen we niet dat beeldende kunst dat altijd zou doen. Maar van muziek wordt vaak gezegd dat het de meest abstracte kunstvorm is.

In de vierde plaats maakt een zekere *onbestemdheid* van het muziekonderwijs het niet makkelijk om een duidelijk standpunt over vakkenintegratie in te nemen. Wat is eigenlijk de inhoud van het vak muziek? Waartoe leidt het, wat is de ambitie? De doelstellingen van het vak muziek blijven vaak vaag of onbestemd. Leerplannen zijn relatief open en er is een grote mate van autonomie bij de invulling van het vak. Vraag tien muziekdocenten wat het 'doel' is van muziek op school en je krijgt waarschijnlijk tien verschillende antwoorden. Bovendien is muziek op school niet de enige en wellicht ook niet de grootste factor die bijdraagt

aan muzikale ontwikkeling. Leerlingen worden ook buiten school op talloze manieren aan muziek blootgesteld. Om op een bevredigende manier over integratie te kunnen spreken, lijkt het noodzakelijk om de diverse componenten van de integratie te kunnen *benoemen*, en daar knelt bij muziek misschien het schoentje.

Ten slotte is er een argument dat eerder praktisch van aard is. Hoe je het ook went of keert, muziekdocenten willen *aan de slag blijven* en zullen vechten voor hun job. Vergeet niet dat muziek en de andere kunstvakken met een historisch legitimatievraagstuk worstelen in het onderwijs. De plaats van muziek (en dus ook van de muziekdocent) op school is en blijft onzeker. Integratie van de kunstvakken kan daarom door muziekdocenten worden gezien als een verkapt vorm van bezuinigen. Zeker wanneer zo'n onderwijsvernieuwing van buitenaf komt, kan dit snel worden ervaren als een bedreiging voor het vak en de baan.

AANZET TOT DEBAT

Angst voor het onbekende, de aard van het vak en opvattingen daarover, betrokkenheid bij de onderwijsvernieuwing en duiding van het vak; het zijn allemaal factoren die een rol spelen bij het ontwikkelen van weerstand. Al deze beweegredenen bieden echter weinig vruchtbare grond voor een neutraal debat over vakkenintegratie in de kunstvakken. Of is het juist zeer vruchtbare grond? Een gezond debat dient volgens ons twee vragen te beantwoorden. Wat moet muziekonderwijs eigenlijk opleveren en wat zijn dan relevante mogelijkheden van integratie van de kunstvakken? In wat volgt proberen we een aanzet voor een dergelijk debat te formuleren.

De opvatting dat muziek zich duidelijk onderscheidt van andere vakgebieden is misschien juist, maar in zekere mate ook rigide. De afbakening tussen de kunsten onderling en andere domeinen is immers veel vager dan we vaak veronderstellen. Er zijn talloze voorbeelden waar muziek en andere disciplines zoals taal, beeldende kunst of film bij elkaar komen. Dat muziek autonoom en abstract zou zijn, is dus betrekkelijk.

De wijze waarop muziek zich in het dagelijks leven van leerlingen laat zien, toont meer integratie met andere domeinen dan de monodisciplinair opgeleide muziekdocent misschien denkt. Er zijn opvattingen die uitgaan van het idee dat vakkenintegratie pas mogelijk en zinvol is wanneer leerlingen de afzonderlijke vakken eerst hebben leren kennen. Uiteindelijk is dit standpunt vooral verklaarbaar vanuit de ervaring en opvatting van de muziekdocent. Maar misschien moet een geïntegreerde aanpak juist aan het begin worden nagestreefd en zou betekenisvol muziekonderwijs

vooral moeten weerspiegelen hoe muziek zich in de samenleving manifesteert.

Ook het idee dat technische beheersing een eerste noodzakelijkheid is, berust op een verkeerd idee. Vaak wordt aangenomen dat het leren verstaan en hanteren van de muzikale taal in de eerste plaats gaat over het trainen van vaardigheden, pas daarna zouden creativiteit en expressie aan de orde zijn. Het is de vraag of dit werkelijk zo is. Iemands bredere muzikale vorming komt niet automatisch of niet enkel voort uit beheersing van muzikale vaardigheden. Daarnaast is het de vraag over welke vaardigheden we het eigenlijk hebben. Wanneer we doelstellingen van muziekonderwijs afleiden uit traditionele benaderingen als het bespelen van een muziekinstrument en het omgaan met notatie, dan vraagt dat om andere vaardigheden dan wanneer we leerlingen *soundscape*s leren maken. We moeten onszelf dus allereerst de vraag stellen wat we willen dat muziekonderwijs oplevert. Zolang er geen eenduidigheid is over doelstellingen, lijkt iedere aanpak even legitiem en blijven we doen wat altijd al deden.

We onderschrijven dat muziekonderwijs recht moet doen aan wat muziek is. Vakkenintegratie als lappendeken waarbij ieder vak een duit in het zakje doet, of vakken eerder instrumenteel dan inhoudelijk worden ingezet, leidt tot oppervlakkigheid en kwaliteitsverlies. Maar al te vaak zien we voorbeelden van thematisch werken waarin onvoldoende vanuit de kunstvorm zelf wordt gedacht. Wanneer we bij een thema als *De Held* achtereenvolgens *Don Quixote* van Richard Strauss, teksten van Cervantes en een theaterversie met leerlingen bespreken, is het maar de vraag of dit een juiste vorm van integratie is. Een thema waarbij bijvoorbeeld wordt bekeken hoe een fenomeen als spanning werkt in muziek, film of een schilderij, laat wellicht beter inzien wat muziek en andere kunstvormen doen.

Misschien toont de muziekdocent zich weleens koppig over het idee van vakkenintegratie, van nature is hij dat eigenlijk niet. In dit artikel lichtten we daarom een aantal logische redenen voor zijn mogelijke weerstand toe, om zo de gedachtenvorming over een zinvolle vakkenintegratie te stimuleren. ●

Adri de Vugt is docent aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag, en coördinator van de Master Instrumental and Vocal Learning & Teaching. Prof. dr. **Thomas De Baets** is docent en opleidingshoofd muziek aan LUCA School of Arts, en deeltijds docent muziekpedagogiek aan KU Leuven.

Beeld Lennie Steenbeek

ZIN IN VERDIEPING?

In twee edities van de reeks *Muziekpedagogiek in beweging* staan we stil bij de thema's *vakkenintegratie* (Verdieping of verbreding?) en de *eigenheid van het vak muziek* (Typisch muziek!).

- De Baets, T., & de Vugt, A. (red.) (2016). *Verdieping of verbreding?* (Muziekpedagogiek in beweging, Vol. 3). Euprint.
- De Vugt, A., & De Baets, T. (red.) (2021). *Typisch muziek!* (Muziekpedagogiek in beweging, Vol. 4). Euprint. Meer informatie is te vinden op www.luca-arts.be/mib